

© 2005 В. С. Бігун

Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ОЛЕКСАНДР ПЕЧЕНІК (1937-2005). ЛЮДИНА З ПРИСТРАСТЮ ДО РОЗУМУ

23-24 вересня 2005 року в Києві очікували шановного гостя. На засідання Всеукраїнської асоціації філософії права і соціальної філософії та міжнародному семінарі «Європейські інтеграційні процеси і трансформація права на пост-

соціалістичному та пострадянському просторі» мав приїхати Александр Печенік, президент Міжнародної асоціації філософії права та соціальної філософії. Однак, натомість, присутніх сповістили про сумну звістку – його смерть. Серце людини з пристрасстю до розуму перестало битися вранці 19 вересня 2005 року в місті Лунд, Швеція.

Александр Печенік був людиною науки, теоретиком права світової величини.

Народився Александр Печенік 16 листопада 1937 року в Кракові, де 1955 в Ягелонському університеті розпочав вивчати право. Казимир Опалек [1], семінар якого він відвідував, був одним з його вчителів. Він швидко пройшов науково-академічну підготовку: 1960 (тоді ж одружився з Іреною Новак) здобув магістерський, 1963 – кандидатський (Iur. Dr), а 1966 – докторський ступені. Професором Інституту методології права в Катовіце (тоді – філіал Краківського університету) він став у 29 років.

1969 правознавець разом з батьками покидає Польщу. У пошуках роботи, він пише більше 700 запитів і отримує чотири. Поміж Німеччиною і Швецією він обирає останню. Згодом, вже після того, як він переїздить до Швеції, він дізнається, що його запрошували до Оксфордського та Гарвардського університетів. Відтоді він постійно жив і працював у Скандинавії, незважаючи на з часом численні пропозиції переїхати на роботу в інші країни та університети.

1970 Печенік видає *Essays in Legal Theory* («Нариси з правової теорії»), передмову до якої написав його «науковий покровитель» Альф Росс.

У 1969-1975 рр. Александр Печенік – викладач філософії права Стокгольмського університету. Водночас він вивчає шведське право й навіть складає кваліфікаційний правничий іспит у 1975 році. Того ж року він розпочинає працювати старшим викладачем юридичного факультету Лундського університету. 1978, заміщаючи Торе Стрьомберга та Карла Олівекрона, він там же стає професором юриспруденції та інформатики. У 2003-2004 рр. обіймає посаду «професора-дослідника» імені Самуеля Пуфендорфа, з якої і йде на пенсію після досягнення граничного академічного віку (67 років) в 2004 році.

Професор Печенік постійно підвищував професійну академічну підготовку. 1983 він здобув ступінь доктора філософії зі спеціальності філософія (Ph.D. in philosophy) в Лундському університеті. П'ять років опісля юридичний факультет цього університету удостоїв його почесного докторського ступеня «доктор права». 1991 його обрано іноземним членом Академії наук Фінляндії.

Після виходу на пенсію професор Печенік не припиняв зайняти наукою. Він повертається до Польщі, де стає професором (завідувачем кафедри) правничої аргументації та риторики Щечінського університету. Він теж здійснює підготовку 23-го Світового конгресу IVR, що мав бути проведений під його президентством, і який планується на серпень 2007 року [2] в Кракові – місті, де він розпочав свій шлях в науку. Проте, не судилося.

Александр Печенік не лише – з постійним ентузіазмом – поєднував якості майстра свого напрямку, але й був ефективним і натхненним організатором. Так пише про нього по смерті його близький друг і відомий німецький правознавець Роберт Алексі [3]. Спочатку він був віце-президентом IVR, а з 2003 до смерті – її президентом.

Професор Печенік зробив внесок у розвиток філософії права в Україні. Він підтримав ідею, став фундатором і керівником спільного українсько-польсько-шведського проекту «Теорія законодавства і альтернативи правового регулювання», що реалізується в співпраці з Лундським і Ягелонським університетами за фінансової підтримки

Шведського Інституту та офісу Координатора проєктів ОБСЄ в Україні та під егідою IVR.

Вчений був редактором серії *Law and Philosophy Library* («Бібліотека права та філософії») видавництва Kluwer, співредактором видання *Associations*, членом редколегії *Archives for Philosophy of Law and Social Philosophy* та *Ratio Juris*.

Він також був членом міжнародної редакційної ради часопису «Проблеми філософії права». Саме професор Печенік сприяв визнанню нашого часопису на науковому міжнародному рівні, можливості його публікування під логотипом та в співпраці з Міжнародною асоціацією філософії права та соціальної філософії (IVR) [4].

Александр Печенік був представником традиції аналітичної правової філософії, досліджував проблема логіки, епістемології та методології права. На думку Роберта Алексі, внесок професора Печеніка до правової філософії, ефект якого триває, полягає у трьох його наукових здобутках.

По-перше, теорія трансформації чи «стрибків». Знання часто обґрунтовується раціональними доводами, які не ґрунтуються на чомусь відомому. Відтак знання і наука мають характер недедуктивної глибинної структури. У праці *The Basis of Legal Justification* («Основа правового обґрунтування») (1983), Печенік дав всеохоплюючу класифікацію і ґрунтовний аналіз перетворень (трансформацій), які з необхідністю відбуваються в праві. Він уклав своєрідну карту творчих кроків («стрибків»), неодмінно необхідних у процесі правничої аргументації та набуття правничого знання.

По-друге, теорія когерентності (послідовності) в праві. Першою чергою відбувається крок чи «стрибок», далі – його виправдання, обґрунтування правильності, об'єктивності. Його теорія, яку визнають за одну з найбільш досконалих теорій когерентності в правознавстві, змістовно стисло викладено в статті *A Coherence Theory of Juristic Knowledge* («Теорія когерентності юридичного знання») в монографії *On Coherence Theory of Law* («До питання про теорії когерентності права») (1998).

По-третє, рефлексивна систематизація. Така характеристика підходу професора Печеніка, що відначально виявилось у його працях. Найкраще це відображено в його останніх роботах. Зокрема, в праці *Vad är rätt* (1995) і найбільшій останній праці *Scientia Juris. Legal Doctrine as Knowledge of Law and as a Source of Law* («Scientia Juris. Правова доктрина як знання та джерело права» (2005)). Це том IV *A Treatise of Legal Philosophy and General Jurisprudence* («Трактат

(курс) з філософії права та загальної юриспруденції») за редакцією Енріко Паттаро [5]. Том, як і презентація під назвою *Passion for Reason* («Пристрасть до розуму») в праці Люка Вінтгенса «Право в філософських перспективах з 1999 року» [6], є водночас підсумовуючим науковим спадком і подарунком наступникам вченого.

Правознавці, що знали з Александром Печеніком, говорять про нього як про людину науки, невтомного полеміста про право і філософію. Роберт Алексі, згадуючи своє знайомство з вченим 9 травня 1979 року, відзначає пам'ятний випадок, який трапився у листопаді 1980 року в Амстердамі. В грудні 1979 року на симпозіумі «Аргументація в правовій науці» в Хельсінкі зародилася ідея спільно написати працю. Александр Печенік з притаманним йому ентузіазмом взявся реалізовувати проєкт, який вважав «пріоритетним». Вчасно й вправно він опрацював проєкт, надісланий Робертом Алексі, й переслав Аулісу Аарніо. Після тривалої роботи, ряду зустрічей, листування проєкт визрів. Настав час конференції в Амстердамі, яку відвідувати ніхто з зазначених особливого інтересу не мав.

Приїхавши власним автомобілем до Геттінгена, Печенік привіз Роберта Алексі до Амстердаму. Професор Алексі назвав цю подорож «найшвидшою автомобільною поїздкою свого життя». В Амстердамі вони працювали три дні, переривалися лише, щоб трохи поспати. Завдяки ентузіазму Александра Печеніка, пише Алексі, «вони були такі ж щасливі, як і втомлені». На третій день, – при тому, що вони навіть не відвідали конференції чи міста, – роботу було майже завершено – підготовлено працю *The Foundation of Legal Reasoning* («Основи правової аргументації»), яку 1981 року було опубліковано в трьох номерах часопису *Rechtstheorie* («Правова теорія»).

Інша сторінка професійної діяльності професора Печеніка зв'язана з «Білефельдським осередком» (Bielefelder Kreis). Так називали своє наукове неформальне товариство Роберт Самерс, Енріко Паттаро та Нейл МакКормік, котрих поєднав інтерес до порівняльних методологічних досліджень. Плодом творіння колективу стали дві монографії: *Interpreting Statutes* («Тлумачення законів») (1991) та *Interpreting Precedents* («Тлумачення прецедентів») (1997).

Наукові здобутки, організаторський талант, здатність вести конструктивне наукове спілкування, бачення Александра Печеніка стали передумовами до його обрання Президентом Міжнародної асоціації філософії права та соціальної філософії. Видання під його керівництвом IVR

Encyclopaedia of Jurisprudence, Legal Theory and Philosophy of Law («Енциклопедія з юриспруденції, правової теорії та філософії права»), що має невдовзі побачити світ, слугувати ще одним нагадуванням про визначного теоретика права Олександра Печеніка.

З інтерв'ю 2005 року професора Печеніка у часопису Щечінського університету дізнаємося дещо цікаве про нього. Виявляється, що він був бігуном на довгі дистанції, брав участь у більш, ніж 30 марафонах. Говорячи про його заняття спортом, його спитали про те, з яким спортом можна порівняти заняття наукою, на що він відповів – «З шахами, тому що в шахах не можна обмаювати» [6]. Слова, які варто не забувати.

Пам'ять про професора Олександра Печеніка залишиться у серцях тих, хто його знав, а його праці нагадуватимуть нам про його вагомий внесок у правову філософію.

Список літератури

1. Див., з праць К. Опалека, напр.: *Opalek Kazimierz. Selected Papers in Legal Philosophy*. – New York: Springer-Verlag, 1999. – 344 p.

2. Детальніше про 23-ій Світовий конгрес IVR див. за лінком:

<http://www.law.uj.edu.pl/ivr2007/>

3. *Alexy Robert. Obituary: Prof. Aleksander Peczenik*. – 2005. – № 35. – P. 2-3.

4. Листування редакції ПФП з професором Олександром Печеніком // ПФП. – 2004. – Т. II.

5. *A treatise of legal philosophy and general jurisprudence / editor-in-chief Enrico Pattaro*. – Dordrecht; New York : Springer, 2005. – 5 volumes:

1) *The law and the right: a reappraisal of the reality that ought to be / by Enrico Pattaro;*

2) *Foundations of law / by Hubert Rottleuthner;*

3) *Legal institutions and the sources of law / by Roger A. Shiner;*

4) *Scientia juris: legal doctrine as knowledge of law and as a source of law / by Aleksander Peczenik;*

5) *Legal reasoning: a cognitive approach to the law / by Giovanni Sartor.*

6. *The law in philosophical perspectives : my philosophy of law / edited by Luc J. Wintgens*. – Dordrecht; Boston: Kluwer Academic Publishers, 1999. – xix, 272 p.

7. *Science like Chess / Interview of Anna Majewska with Professor Aleksander Peczenik // Przegląd Uniwersytecki*. – 2005. – № 1-3 (див. www.us.szc.pl)

Підготував В. С. Бігун